

'56-nak nincs mai üzenete

Évfordulós találkozó **Eörsi István** lakásán

Hányféle ötvenhat van, milyen szándékok mozgatták a negyvenhárom évvel ezelőtti események szereplőit, milyen hatással van a mára a forradalom, mennyiben aktuálisak a jelen körülményei közepette 1956 céljai? E kérdésekről folytattak eszmecsere-t a hét végén egy budapesti magánlakásban azok, akik 1986-ban ugyanitt – Eörsi István író otthonában – találkoztak.

Dénes János arról beszélt, hogy '56 legnagyobb élménye a mindent elsöprő hazaszeretet volt, majd a mai viszonyokról szólva azt jelentette ki: szükség volna magyarságvédelemre.

Kis János – az 1986-os összejövétel egyik előadója (akkori előadásának címe Az 1956–1957-es restauráció 30 év után) – az egykori munkástanács-mozgalom szerepéről szólva felvetette, hogy a forradalom leverése után ez a mozgalom volt a Kádárral szembeni ellenállás megtestesítője. A munkástanácsoknak azzal a ropant nehéz kérdéssel kellett megküzdeniük, hogy morálisan hűségüket megtartva '56 mellett tárgyalásokba bocsátkozzanak, kompromisszumot keressenek a „parlamentbe telepített kádárizmussal”. Kis azt a kérdést feszegette, hogy az 1956. november 4. utáni megtorlás miért nem része a mai politikai közgondolkodásnak,

miért nem tud vele mit kezdeni, ugyanúgy, mint ahogy lényegében a '89-es rendszerváltással sem. Az 1986-os találkozón egyszerűbb helyzetben jöttünk össze – mondta az előadó. Világosabbnak tűnt, hogy milyen irányba is kellene elmozdulni. Ma nem tudjuk, hogy merre kellene megtenni a lépéseket, hogy kijussunk abból a helyzetből, melyet sokak fásultsága, közönye és rosszkedve jellemez. Kis János '89-re utalva kijelentette: olyan alkotmányt sikerült létrehozni, melyet érdemes megvédelmezni, megőrizni.

Göncz Árpád, aki szintén résztvevője volt a 13 évvel ezelőtti találkozásnak, azt emelte ki, hogy '56 a konszenzus szellemében volt példaadó, ahogy a legkülönbözőbb erők között egyensúlyt tudott teremteni. A máról szólva kijelentette: nem lehet nemzeti válsághelyzetről beszélni. Mécs Imre történelemhívtársnak nevezte, hogy ma '56-ot polgári forradalomnak nevezi a miniszterelnök.

Litván György: ahány résztvevő, annyi '56-kép él tovább. Ezt tudomásul kell venni. '56 ma inkább megosztó, mint összetartó erő. Nagy Imre szerepéről szólva azt emelte ki, hogy a forradalom miniszterelnöke azzal állította '56 mellé a nyugati baloldalt, hogy nem tagadta meg a forradalmat és saját eszméit.

Rainer. M. János történész azt hiányolta, hogy mindmáig nem született meg az a mű, amely szavai szerint a nagy történetet letette volna az asztalra. Nincs igazi nagy monográfia '56-ról, noha számos igen értékes feldolgozás született. Ötvenhat utóhatásának tudja be, hogy a kádárizmus nem ugyanolyan alattvalói társadalmat hozott létre, mint a korabeli környezet szocialista országai.

Varga László történész szerint 1956 megfojtott szocialista kísérlet volt, ám később a szocializmus kibékíthetetlen ellentétbe került a demokráciával, s '56 elsősorban ezért vált 1989-re válhatatlan hagyománnyá. Úgy fogalmazott: nem '56-nak, hanem az azt követő megtorlásnak, a bűnnek van máig ható üzenete, ezzel a bűnnel azonban a rendszerváltás után sem tudott a társadalom egyetlen szegmense sem mit kezdeni, mint ahogy nem tudott a liberális értelmiség sem. Mit kezd a demokrácia az elmúlt rendszer bűneivel, ha azokat jogilag már nem lehet kezelni – kérdezte a történész, s felhívta a figyelmet: ennek megválaszolásával mindmáig adós a társadalom. Nem csupán ötvenhatnak, hanem a rendszerváltásnak sincs mára érvényes üzenete – állapította meg a történész.

Szigethy András

A forradalomról tíz évvel a rendszerváltás után

A találkozón **Eörsi István** a következő bevezetőt mondta:

Kedves barátaim, amikor 1986-ban a forradalom harmincadik évfordulójának tiszteletére összegyűltünk itt, mindnyájan érzékeltük már, hogy a Kádár-rendszer a végét járja. Nem erkölcsi tartalékaik merültek ki, hiszen ilyen tartalékaik ennek a magát áruházzal és tömegyilkosságokkal megalapozó rendszernek sohasem voltak, hanem az a képessége apadt el, hogy magát a mi geopolitikai zónánk legjobb – vagy ami ebben az esetben ugyanezt jelenti –, legkevésbé pocsék uralmi rendszerének tüntesse fel. Kádár a hatvanas évek közepén nemcsak több szabadságot, hanem olcsóbb húst is ígért alattvalóinak, ha ezek elismerik hatalmát. Mihelyt nem tudta betartani ígéretét, okafogyottá vált az alattvalói lojalitás. Az elégedetlenség azért terjedhetett gyorsuló tempóban, mert a hazai hatalom világa, először a rendszer történetében, egybeesett a szovjet szisztémának, és ezen belül elsősorban magának a Szovjetunióknak az általános válságával. A szovjet rendszer elmeszesedett termelési viszonyai – hogy egy elsüllyedt, de ide illő szaknyelv terminológiáját használjam – végzetesen gátolták termelési erőinek fejlődését. Azért végzetesen, mert a Szovjetunió immár a hadiipar területén sem tudott lépést tartani a nyugati hatalmakkal. Nyilvánulónak vált, hogy ha nem kezd atom-világháborúba belátható időn belül, akkor be kell dobni a törülközőt.

Ha valamely politikai rendszer meginog, akkor a változás hívei többnyire a legitimitását is firtatni kezdik. Kiderül ilyenkor, amit már korábban is tudni lehetett volna: hogy a koronás hóhérok a társadalmi szerződést sértették meg, a hódítók pedig más népek szuverenitását. Mi a forradalom harmincadik évfordulóján könnyű helyzetben voltunk: Kádár ugyanis nyílt brutalitással hányt fitymát a legitimitás legelemibb követelményeinek. Idegen állam megbízottjaként, idegen hadsereg segítségével buktatta meg a törvényes kormányt, majd kivégeztette a miniszterelnököt, mert ez utólag sem volt hajlandó legitímálni az uralást. Minket tehát az 1956-os forradalom, noha különféleképpen gondolkodtunk róla, és különféleképpen értékeltük már akkor is, azért hozott össze 1986-ban, mert mindnyájan vele igazoltuk, hogy a várt és remélt rendszerváltás történelmileg jogosult. Ha a forradalmat elfojtó Kádár-rendszer illegitim, akkor mi a törvényes kontinuitást csak úgy állíthatjuk helyre, ha az új hatalmat az 1956-os forradalmi kormány működésének kötik vissza.

A rendszerváltás óta eltelt tíz év bebizonyította, hogy kontinuitást legfeljebb jogi értelemben létesíthettünk a forradalommal. A Kádár-rendszert illegitimnek lehetett nyilvánítani, de létezését és hatását ezzel nem varázsolhattuk meg nem történtté. Minthogy 1989-ben nem tetszett forradalmat csinálnunk, a többpártrendszeres polgári demokrácia híveinek meg kellett egyezniük a pártállam képviselőivel. E megegyezés lényege némi egyszerűsítéssel úgy foglalható össze, hogy a pártállam képviselői lemondtak hatalmi monopóliumukról, ennek fejében viszont megtartották előnyös gazdasági pozícióikat. Ezek birtokában mindenkinél előbb hirdették meg a kapitalizmus felépítésének programját.

Az ellenzék különféle csoportjai, amelyek őszintén kötődtek a forradalomhoz, csak nagy konfliktusok árán tudatosították, hogy az életképtelen tervgazdaságot felváltó piacgazdaság életminősége és eszmekínálata összegegyeztetetlen az 1956-os forradalmi szellemével. A piacgazdaság – főként kezdeti szakaszában – drámaian növeli és kielezi a társadalmi különbségeket, a forradalom viszont,

mely a pártfunkcionáriusok privilégiumaival együtt az összes privilégiumot eltörölte volna, egalitárius szellemet sugárzott. Az önigazgatás gondolata, mely tizenkét évvel az 1968-as lázadások előtt áthatotta a nagybudapestinek nevezett, de valójában országos munkástanács-mozgalommal, szöveg ellentétben állt a magánosítással; alulról építkezett, nem pedig állami direktívák alapján, és az állami tulajdont nem magán-, hanem köztulajdonnal ohajította volna felváltani. Noha barátaimmal ellentétben nem tartom lehetetlennek, hogy ilyesfajta kísérlet más történelmi körülmények között és más elméleti alappal esélyese lehetne juthat még, a pártállam összeomlásakor csak egyetlen út menthető meg attól, hogy lesüllyedjünk a harmadik világ szintjére: ha gazdaságilag és politikailag egyaránt felzárkózunk a nyugati világhoz. Vagyis ha eltávolodunk az új rendszerhez legitimitást biztosító '56 szellemétől.

Hasonló ellentmondást kellett feldolgozunk külpolitikai területen is. A „Ruszkik haza!”, a szabadságharcnak ez a legfőbb jelszava változatlanul időszerű volt ugyan, amíg az utolsó szovjet katona el nem hagyja az országot, de a semlegesség követelése, a Nagy Imre-kormány az a legmerészebb tette a Varsói Szerződés felbomlásával elvesztette jelentőségét. A közeledés a nyugathoz totális követelmény, tehát magában foglalja az integráció katonai aspektusát. Csak-hogy a Szovjetunió felbomlása után ezt a törekvést is egyedül a kommunista utódpárt fogalmazhatta meg konfliktusmentesen, mert csak ezt a pártot nem befolyásolta a semlegesség bűvöletét árasztó forradalmi hagyomány.

De ha ennyire időszerűtlen 1956 szelleme, akkor miért ülünk itt, miért beszélünk róla, és miért tekintjük a forradalmat feltehetően valamennyire, akik részt veszünk ezen a tanácskozáson, minden különbözőségünk ellenére legnagyobb ünnepünknek? Ugyanazért, amiért a Góliáttal szembeszálló pici Dávid az Ótestamentum legnagyobb hőse? Erkölcsi példaként nézünk fel rá mind a mai napig? Amiért izzó légkörben előkészítetlenül, egyik órától a másikra összeforr a megalázott nemzet, elképesztő bátorságról, önfeláldozásról, találékonyságról, szervezőképességről, szellemi pezsgésről, szociális felelősségről téve tanúbizonyságot. Mindez igaz, és igaz az is, hogy alternatívákban szegény, és ezért eszmények iránt meglehetősen közönyös korunkban, ahol az arcpirító hazugságot pragmatizmusnak becézik, és ahol az elviselhetetlen társadalmi igazságtalanság lassan már természetesként tetszik, jó érzés visszapiillantani a forradalom napjaira és az ellenállás hónapjára, amikor az alattvalók villámgyorsan és tömegesen citoyenkké váltak. Visszagondolva a forradalomra vágy ébred bennem arra, hogy induljon meg és gyorsuljon fel ebben az országban ismét ez a folyamat. 1989 óta kiépültek a pluralista demokrácia intézményes keretei, de ezeket nem bírjuk betölteni, mert az egymást követő kormányok alattvalókat, jobb esetben állampolgárokat próbáltak maguknak kinevelni, de soha öntudatos polgárt, citoyent. Mára odáig jutottunk, hogy az úgynevezett közvélemény-formáló szabad értelmiség körében riasztó tempóban mobilizálódnak a kádárista beidegződések: a félelem, a falmelléki ravaszkodás, a hatalom védőoszárnyai alatt burjánzó önfeladás hétköznapi szertartásai. A kádárista állam megbukott, de a kádárizmus pszichológiai reflexei töretlenek. Szerintem jelenleg a citoyenszellemiség ápolása a legidőszerűbb és legfontosabb ötvenhatos forradalmi hagyomány.

Eörsi István

Az egymást követő kormányok alattvalókat, jobb esetben állampolgárokat próbáltak maguknak kinevelni.